

**GIPERAKTIV BOLALAR BILAN ISHLASHDA PSIXOLOGNING
VAZIFALARI**

Tajiboyeva Kumushoy Ro'zimboyevna

Qorqalpog'iston Respublikasi Beruniy tumani MMTBga qarashli

11-umumta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya. Bugungi kunda psixolog shaxsiga giperaktiv bolalar bilan ishlash uchun yetarlicha talablar tushishi sir emas. Giperaktivlik nima va gireraktiv bolalar bilan psixolog qanday ish olib borishi kerak. Bolaning ota faol energiyasini nimalarga safarbar etmoq kerak. Qanday pedagogik-psixologik tasir bola shaxsi shakllanishiga ijobiy tasirini otkazadi.

Kalit so'zlar: giperaktiv,bezovtalanish,diqqat yetishmovchiligi sindromi,diqqat kontsentranti,faollik,neyrotizm,labillik,ekstrovertlik,inertlik.

KIRISH

Giperaktiv qanday holat ?

Giperaktiv bolalarda asosan tartibsizlik, gapga quloq tutmaslik, beparvolik, unutulchanlik, dangasalik xarakterlari kuzatiladi. Ular har bir gapning manosini soraydi, kop bezovtalanadi (barmoqlari bilan narsalarni chaladi, orindiqlarni qimirlatadi, u yoqdan bu yoqqa kop yuguradi, doimo qayergadir intiladi), boshqa bolalarga nisbatan kam uxlaydi va juda mahmadona boladi. Bundan tashqari, savolni oxirigacha eshitmay turib, javob berishni boshlaydi, oz navbatini toqat qilib kutolmaydi, suhbatni buzib aralashib turadi, qoidalarga boysunmaydi va ozini boshqara olmaydi.

Giperaktiv qanday holat ?

Giperaktiv bolalarda asosan tartibsizlik, gapga quloq tutmaslik, beparvolik, unutulchanlik, dangasalik xarakterlari kuzatiladi. Ular har bir gapning manosini soraydi, kop bezovtalanadi (barmoqlari bilan narsalarni chaladi, orindiqlarni qimirlatadi, u yoqdan bu yoqqa kop yuguradi, doimo qayergadir intiladi), boshqa bolalarga nisbatan kam uxlaydi va juda mahmadona boladi.

Bundan tashqari, savolni oxirigacha eshitmay turib, javob berishni boshlaydi, oz navbatini toqat qilib kutolmaydi, suhbatni buzib aralashib turadi, qoidalarga boysunmaydi va ozini boshqara olmaydi.

Giperaktiv qanday holat ?

Giperaktiv bolalarda asosan tartibsizlik, gapga quloq tutmaslik, beparvolik, unutulchanlik, dangasalik xarakterlari kuzatiladi. Ular har bir gapning manosini soraydi, kop bezovtalanadi (barmoqlari bilan narsalarni chaladi, orindiqlarni qimirlatadi, u yoqdan bu yoqqa kop yuguradi, doimo qayergadir intiladi), boshqa bolalarga nisbatan kam uxlaydi va juda mahmadona boladi. Bundan tashqari, savolni oxirigacha eshitmay turib, javob berishni boshlaydi, oz navbatini toqat qilib kutolmaydi, suhbatni buzib aralashib turadi, qoidalarga boysunmaydi va ozini boshqara olmaydi.

Giperaktiv qanday holat ?

Giperaktiv bolalarda asosan tartibsizlik, gapga quloq tutmaslik, beparvolik, unutulchanlik, dangasalik xarakterlari kuzatiladi. Ular har bir gapning manosini soraydi, kop bezovtalanadi (barmoqlari bilan narsalarni chaladi, orindiqlarni qimirlatadi, u yoqdan bu yoqqa kop yuguradi, doimo qayergadir intiladi), boshqa bolalarga nisbatan kam uxlaydi va juda mahmadona boladi. Bundan tashqari, savolni oxirigacha eshitmay turib, javob berishni boshlaydi, oz navbatini toqat qilib kutolmaydi, suhbatni buzib aralashib turadi, qoidalarga boysunmaydi va ozini boshqara olmaydi. Giperaktivlikni psixolog qanday korrektsiyalashi mumkin?

Giperaktiv bolalar bilan mashgulotlarni tashkil qilishda psixolog maxsus ishlab chiqilgan korrektsion-rivojlantiruvchi dasturni qollashi mumkin. Giperaktiv bolalarga yordam berishda ularning ota-onalari va oqituvchilari bilan ish olib borish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kattalarga bolaning muammolarini tushuntirish zarur, uning qiliqlari ataylab qilinmasligini anglatish, ularning yordam va qollab-quvvatlashisiz bunday bola ozidagi bor qiyinchiliklarni yengib ota olmasligini korsata olish kerak.

Psixolog giperaktiv bolalarning ota-onalariga tarbiyaviy tasir etishning aniq

usullariga amal qilishlarini tushuntirishi kerak. Ular shuni esda tutishlari lozimki, bolani holatining yaxshilanishi « unga bolgan muloyim, xotirjam va izchil munosabatga bogliqdir ».

Bunday bolalarni tarbiyalashda ota-ona ikkita keskinlikka yol qoymasliklari kerak: haddan ziyod rahm - shafqat korsatish va bir tomonidan esa uning oldiga u bajara olmaydigan ortiqcha aniqlik, shafqatsizlik va jazolar bilan uygunlashgan katta talablarni qoymaslik.

Psixolog olimlardan M. Rotterning korsatishicha, bunday bolalar maktabga chiqqach jiddiy qiyinchiliklarga duch keladilar. Chunki oqish faoliyati diqqat funksiyasi rivojlanishiga yuqori talablarni qoyadi. Shuning uchun ham DEGS bolalar maktab talablarini bajara olmaydilar.

Qoida boyicha osmirlik yoshida bunday bolalarda diqqatning nuqsonlari saqlanib qoladi, lekin giperaktivlik yoqoladi va kopincha faollikning susayishi, psixik faoliyatning inertligi va istakning yetishmasligi bilan almashadi.

Hozirgi kunda diqqat yetishmasligi va giperaktivligi sindromi bir qator olimlao tomonidan ozganilgan.Ularning korsatishicha, bu sindromning kelib chiqishiga onaning homiladorlitk lavrida va tugruq jarayonidagi qiyinchiliklar,bu davrda notoliq ovqatlanish va kop asabiylashish, ota va onaning spirtli yoki narkotik moddalarni qabul qilish, ilk bolalikdagi somatik kasalliklar (ogir diatez, dispepsiya) jismoniy va psixik jarohatlar sabab bolishi mumkin.

Bu bolalarning asab tizimi shunday tuzilganki, ham emotsional, ham jismoniy ortiqcha zoriqish, charchoq belgisi bolgan maqsadsiz faollikni yanada rivojlanishiga imkon beradi. Shuning uchun DEGS li bolalarga aerobika korishidagi jismoniy mashqlar tavsiya etiladi. Ular yurak qon-tomirlarini va nafas tizimining faoliyatini yaxshilaydi, chidamlilikni oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari bu bolalar kuchli ifodalangan emotsional tarkibli oyinlarni oynamasliklari kerak.

Yaqin vaqtgacha chapaqay bolalarning psixik xususiyati taraqqiyoti ular miyasining rivojlanashidan alohida holatda ko'rilgan. Biroq, miya va psixika a'zo va uning funksiyasi sifatida o'zaro bog'langandir.

Chapaqaylik – bolaning zaruriy individual xususiyati bo‘lib, uni ta’lim jarayonida hisobga olish shart. O‘quv ta’lim jarayonini a’nanaviy ravishda verbal va mantiqiy tafakkur taraqqiyotiga, chap miya yarim sharlari rivojlanishiga asoslanadi.

Bunday holat esa chapaqay bolalarning ta’lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini qiyinlashtiradi. Chap yoki o‘ng qo‘lning ustunlik qilishi bolaning istagi yoki erkaligi emas, balki miyaning o‘ng va chap yarim sharlari o‘rtasida vazifalarning o‘ziga hos taqsimlanishidir. Nima uchun chap qo‘l ustunligi kelib chiqadi? Nimaning oqibatida chapaqaylik paydo bo‘ladi?. Biz odatda miya haqida bir butun a’zo kabi fikr yuritamiz, lekin uning birligi ikkala miya yarim sharlarining faoliyatidan tashkil topadi. Ularning o‘rtasida qat’iy farq bo‘lib, miyaning funksional munosabatlarida ikkala yarim sharlar ning ulushi bir xil emas. Bundan tashqari ulardan biri ustunlik qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Psixologik xizmat. Z.T.Nishonova. Toshkent, 2014 y.
2. Psixologik xizmat. Psixokorreksiya. Z.T.Nishonova. Toshkent, 2018 .
3. Ontogenez psixologiyasi. E.Goziev. Toshkent, 2010 y.
4. Osmirlik davrida psixodiagnostika va psixokorreksiya. Z.T.Nishonova va boshqalar. O‘quv qollanma.